

ПОСЕЛЕННЯ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ I ТИСЯЧОЛІТТЯ ПОБЛИЗУ СЕЛА СЕЛИЩЕ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дмитро МОСТОВИЙ ^{1, 2}

¹ Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,

² Науково-дослідний центр «Рятівна археологічна служба»
Інституту археології НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: mostovyi.dmytro@gmail.com

Подано результати розвідкових досліджень околиць с. Селище Дністровського р-ну Чернівецької обл. – території, розташованої між добре вивченими осередками черняхівської культури біля Комарова та Бузовиці. На основі опрацювання архівних даних, топографічних спостережень і польових робіт 2023 р. локалізовано три поселення першої половини I тис. н. е.: Селище-Обийник, Селище-Бурдюги (Бурдюк) та нововиявлене Селище 1–2023. Для перших двох пам'яток уточнено межі та внутрішню структуру, визначено окремі концентрації матеріалу й визначено різний рівень зосередження археологічного матеріалу на окремих ділянках. Зазначено, що зібрані матеріали охоплюють черняхівську кружальну кераміку, ліпні фрагменти раннього залізного віку, поодинокі трипільські уламки й імпортовану амфору тару.

Особливу увагу приділено амфорним фрагментам, які є основними для датування поселень і відтворення міжрегіональних контактів. Вказано, що амфори типу Форлімпополі, які виготовляли на Півночі Італії наприкінці I – у III ст. н. е., мають прямі аналогії в матеріалах Комарова і дають можливість датувати частину знахідок серединою III ст. Констатовано, що фрагменти вузькогорлих посудин групи Шелов D/F охоплюють період від початку III до другої половини IV ст. н. е. і вказують на сталі зв'язки з дунайсько-чорноморським регіоном у пізньоримський час; інші амфорні стінки, хоч і не визначені типологічно, належать до римсько-ранньовізантійської традиції та відображають ширше залучення місцевих спільнот до системи обмінів.

Зауважено, що просторово-топографічний аналіз із використанням ГІС показує, що заселення могло формуватися уздовж малих водотоків у вигляді ланцюгової структури. Висунуто припущення, що в межах таких поселень існували окремі функційні зони: житлові, господарські та, можливо, ремісничі майданчики. Стверджено, що сукупність одержаних даних дає змогу розглядати околиці Селища як важливу ланку в поселенській мережі Середнього Подністров'я римського часу, що відіграла помітну роль у регіональних культурно-економічних зв'язках.

Ключові слова: черняхівська культура, поселення, римський час, Середнє Подністров'я, археологічні розвідки, кераміка, амфора.

Археологічні дослідження Середнього Дністра мають багаторічну історію. Старожитності регіону вивчали ще у XIX ст., проте систематичні польові дослідження активно здійснювали лише після Другої світової війни. Проведені розвідки та розкопки дали змогу ідентифікувати різні археологічні об'єкти: від палеоліту до козацької доби, серед яких особливий науковий інтерес становлять поселення першої половини I тис. н. е., що є предметом цього дослідження.

Актуальність вивчення поселень у безпосередніх околицях с. Селище Дністровського р-ну Чернівецької обл. зумовлена їхнім розташуванням в основній зоні між двома добре дослідженими центрами черняхівської культури поблизу сіл Комарів і Бузовиця. Обидві пам'ятки посідають важливе місце у вивченні виробничих та культурних процесів римського часу у Прут-Дністровському межиріччі (Петраускас, Осаульчук, 2023). Водночас територія Селища залишається значно менш вивченою, хоча, за даними розвідок 1940–1960-х років, містить низку локальних поселень, потенційно пов'язаних як із ранньоримським, так і з пізньоримським етапом заселення.

Перші археологічні знахідки в околицях с. Селище зафіксував Микола Морошан 1928 р. унаслідок відкриття палеолітичної пам'ятки в ур. Скребки (Черныш, 1981, с. 70).

Систематичне дослідження археологічних об'єктів у регіоні, а також паралельне обстеження низки інших пунктів колишнього Сокирянського р-ну Чернівецької обл. розпочалося наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років. Польові роботи проводили експедиції Трипільської (Дністровської) археологічної експедиції Інституту матеріальної культури Академії наук СРСР під керівництвом Тетяни Пассек (ІМК АН СРСР), а також Дністрянська палеолітична експедиція Львівського філіалу Академії наук УРСР під керівництвом Олександра Черниша. Під час розвідок було відкрито низку пам'яток палеоліту, енеоліту, раннього залізного віку, пізньоримського періоду та раннього середньовіччя (Черныш, 1950; Пассек, 1950).

У 1951 р. скіфський загін Трипільської (Дністровської) експедиції ІМК АН СРСР під керівництвом Анни Мелюкової здійснив обмежені розвідувальні археологічні розкопки на поселенні в ур. Скрипки (Скребки). Отримані матеріали були введені до узагальнювальних публікацій, присвячених пам'яткам скіфського часу Середнього Подністров'я (Мелюкова, 1953, с. 67–71; Мелюкова, 1958, с. 36–37).

У контексті дослідження пам'яток першої половини I тис. варто зазначити, що під час повторних розвідок 1950-х – початку 1960-х років у межах Середнього Дністра було обстежено понад 40 археологічних пунктів. У публікації Галини Нікітіної, присвяченій поселенням черняхівської культури Середнього Подністров'я, згадана низка місцевиявлень, зокрема пункт біля с. Селище в ур. Бурдюк, де були отримані матеріали ранньоримського та пізньоримського періодів. Узагальнені таблиці авторки засвідчують наявність імпоротної кераміки I–IV ст. (Никитина, 1964, с. 149).

Дані Тетяни Пассек і результати подальших досліджень були введені до картографування черняхівських пам'яток Євгенії Махно. В околицях с. Селище ідентифіковано поселення в урочищах Бурдючій й Обийник, а також одне неназване. Євгенія Махно також покликається на інформацію Єраста Симоновича щодо поховання в урочищі за межами сільського кладовища (Махно, 1960, с. 65).

Узагальнення результатів попередніх розвідок свідчить, що територія сучасного с. Селище зберігає сліди багатоступінчастого заселення, у структурі якого вирізняються пам'ятки першої половини I тис. н. е. Матеріали, отримані під час досліджень середини XX ст., дають підстави виділити в цій частині Середнього Подністров'я локальну групу об'єктів пізньоримського періоду. Проте, незважаючи на наявні бібліографічні згадки, зазначені пункти досі не мають визначеної локалізації, що ускладнює їх залучення до подальшого наукового аналізу та вказує на необхідність додаткового вивчення.

У листопаді 2023 р., із метою уточнення літературних даних і локалізації раніше зафіксованих пунктів, археологічна експедиція Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України здійснила розвідкові роботи в околицях с. Селище. **Мета публікації** – введення до наукового обігу отриманих матеріалів, які забезпечили основу для актуалізованого аналізу структури заселення в межах досліджуваної території.

Матеріали і методи. Розвідкові роботи поблизу с. Селище були проведені у формі суцільного обстеження двома окремими групами експедиції. Маршрути прокладалися вздовж водотоків і прилеглих підвищених ділянок, із покриттям смуги завширшки від 200 до 300 м. Межі поширення культурного шару та місцевиявлення археологічного матеріалу визначали шляхом простеження крайових зон ареалу знахідок; пам'ятки фіксували за фактичними межами розсіювання артефактів.

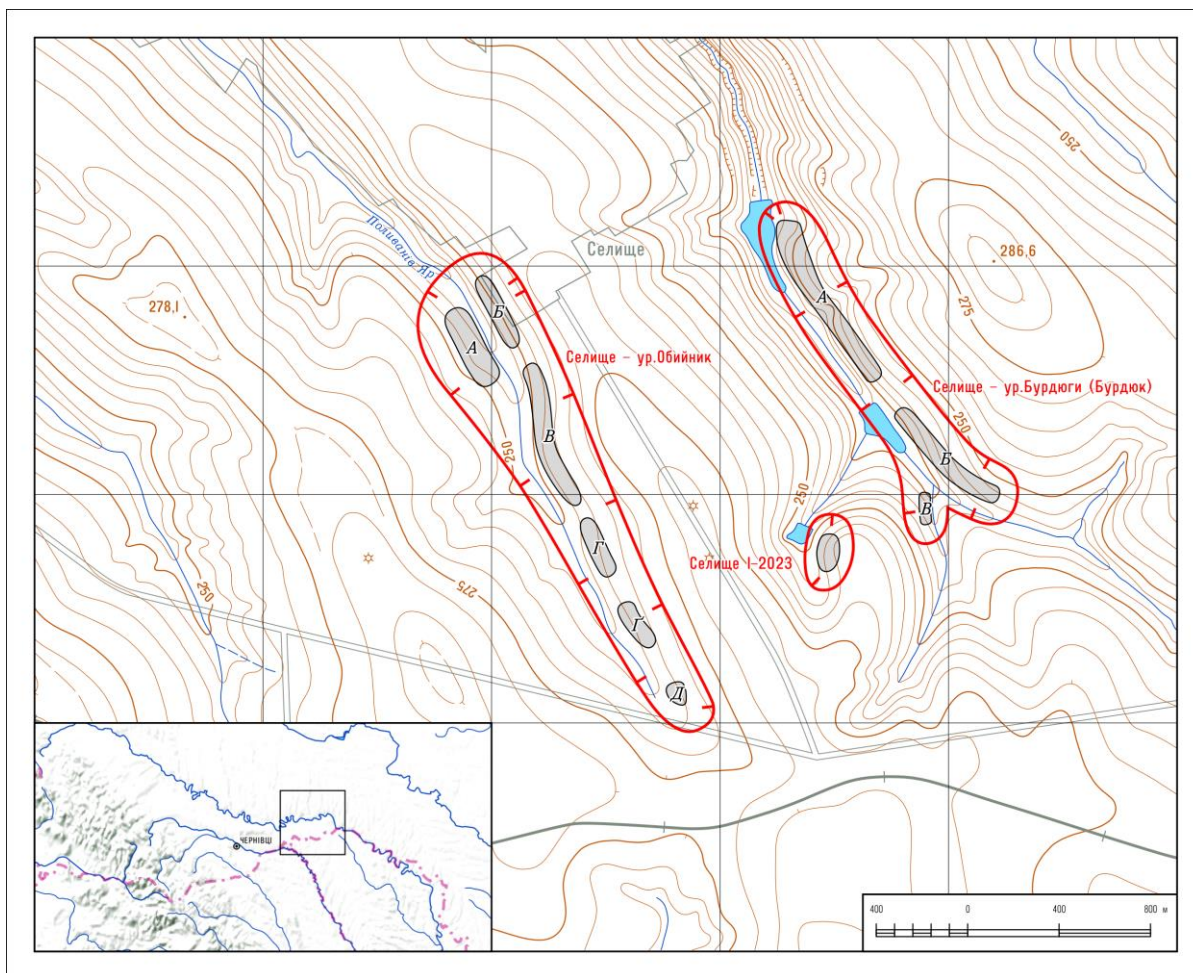

Рис. 1. Карта розташування поселень і концентрацій підйомного археологічного матеріалу першої половини I тис. н. е. в околицях с. Селище (за матеріалами розвідок 2023 р.)

Fig. 1. Map showing the location of settlements and concentrations of surface archaeological material from the first half of the 1st millennium AD in the vicinity of the village of Selyshche (based on survey results from 2023)

Позиціонування і документування точок збору матеріалу здійснювали з використанням мобільного додатку QField, який забезпечував прив'язку даних у системі координат МСК-73, похідній від УСК-2000. Середня квадратична помилка визначення планового положення становила приблизно 4 м.

Після закінчення польових робіт зібраний матеріал опрацьовувався в камеральних умовах. Первинна обробка охоплювала сортування та інвентаризацію знахідок. Дані польового позиціонування інтегрувалися в геоінформаційне середовище програмного забезпечення QGIS із метою уточнення меж виявлених концентрацій. Типи агропромислових груп ґрунтів визначалися на основі геопросторових даних, які опублікувало Державне підприємство

«Київський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» у складі Національного геопорталу «Національна інфраструктура геопросторових даних».

Результати. Внаслідок проведених розвідкових робіт поблизу с. Селище було локалізовано три поселення, що містять матеріали першої половини I тис. н. е. Два з них були відомі за літературними даними, третє – нововиявлене. Цьому об'єкту присвоєно умовну назву відповідно до порядкового індексу та року виявлення. Розвідки 2023 р. дали змогу визначити зони поширення археологічного матеріалу у вигляді окремих концентрацій знахідок (рис. 1).

Рис. 2. Вид із заходу. Загальний вигляд поселення Селище – ур. Обийник; червоними трикутниками позначено зони поширення археологічного матеріалу

Fig. 2. View from the west. General view of the Selyshche – Obyinyk settlement; red triangles indicate areas of archaeological material distribution

Усі локалізовані об'єкти розташовані в адміністративних межах Дністровського р-ну Чернівецької обл. і входять до складу Сокирянської міської територіальної громади.

Поселення Селище – ур. Обийник розташоване орієнтовно 2 км на південь від центральної частини с. Селище, північніше регіональної автомобільної дороги Сокиряни–Чернівці, у межах схилових ділянок р. Поливанів Яр, яка впадає у Дністер. Поселення має витягнуту лінійно-ареальну форму, орієнтовану вздовж переважно правого берега річки. Його орієнтовні розміри – 2000×150 м. Пам'ятку вперше зафіксувала Т. Пассек у 1950 р. Сучасний стан території характеризується трансформацією первинного ландшафту внаслідок тривалого господарського використання; значна частина площ перебуває в ріллі (рис. 2). У межах поселення встановлено шість окремих концентрацій знахідок.

Концентрація «А» розташована у верхній частині водотоку, на видовженій акумулятивній формі схилу, орієнтованій у напрямку північ–південь. Ділянка представлена пологим майданчиком зі стабільним ґрунтовим покривом на лівому березі р. Поливанів Яр. Орієнтовні розміри ділянки – 400×130 м. Ґрунтові умови визначені як чорноземи, не- та

слабосолонцюваті на щільних глинах, місцями сильнозміті легкоглинисті горизонти. Комплекс знахідок охоплює близько двох десятків фрагментів стінок гончарного посуду (рис. 3, 1, 2). Колір уламків варіює від світло-сірого й сірувато-бежевого до насичено помаранчевого, подекуди фіксується двошаровий випал (сіре ядро зі світлішою або червонуватою поверхнею). Посуд представлений добре випаленими сірими фрагментами зі слідами кругового формування; товщина стінок – 4–6 мм, поверхня вирівняна, місцями з легким блиском. За технологічними та морфологічними ознаками комплекс належить до черняхівської культури. Окремо в межах концентрації зафіксовано нечисленні дрібні фрагменти червоно випаленої кераміки трипільської культури.

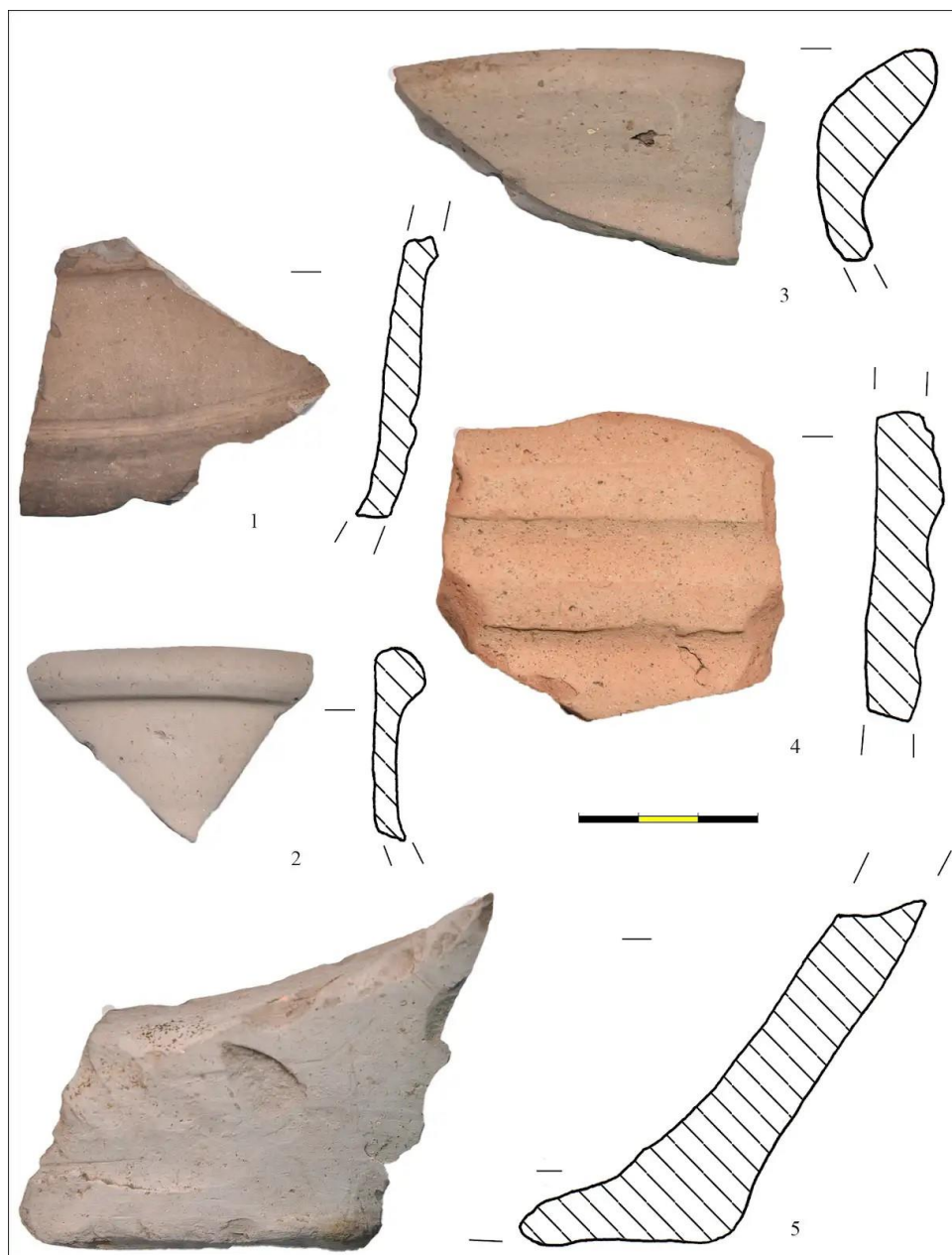

Рис. 3. Поселення Селище – ур. Обийник. Фрагменти керамічного посуду: 1, 2 – концентрація «А»; 3–5 – концентрація «Б»

Fig. 3. Selyshche-Obyinyk settlement. Ceramic vessel fragments: 1, 2 – concentration «А»; 3–5 – concentration «Б»

Концентрація «Б» розташована східніше концентрації «А», на правому березі р. Поливанив Яр, у межах погорбленої ділянки краю пологої тераси, орієнтовними розмірами 350×150 м. Ґрунтовий покрив представлений чорноземами, не- та слабосолонцюватими, на щільних глинах, місцями зі сильнозмитими легкоглинистими горизонтами. Керамічний комплекс налічує приблизно 15 фрагментів гончарного посуду, а також 2 – амфорної тари (рис. 3, 3–5). Основна частина матеріалу представлена фрагментами світло-сірого, сірувато-бежевого та світло-коричневого кольору, виготовленими із глини з домішками дрібного піску, кварцових зерен і карбонатних вкраплень. Матеріал має пористу структуру, місцями простежується шаруватість та неоднорідний редуційний випал. Посуд характеризується товщиною стінок 6–12 мм, слабко згладженими поверхнями й відсутністю орнаментатії. За морфологічними ознаками він належить до товстостінного господарського посуду. Столові фрагменти відзначаються кращою підготовкою маси, рівнішими поверхнями і стабільнішим випалом. До комплексу входять також два фрагменти амфорної тари. Перший, більший за розмірами, виготовлений із добре підготовленої світло-жовтої глини із дрібнопіщаною домішкою; на зовнішній поверхні збереглися характерні поздовжні жолобки. Товщина стінки – приблизно 10–13 мм, випал рівномірний, окиснювальний (рис. 3, 4). Другий фрагмент має менші розміри та темнішу, частково вторинно трансформовану структуру матеріалу. За технологічними та морфологічними характеристиками, комплекс належить до черняхівської культури.

Концентрація «В» розташована південніше концентрації «Б», на правому березі річки, у межах довгастої акумулятивної ділянки вздовж річки, у місці, де розширюється її днище. Орієнтовні розміри ділянки – 650×120 м. Ґрунтовий покрив представлений чорноземами, не- та слабосолонцюватими, на щільних глинах, місцями середньозмитими легкоглинистими горизонтами. Керамічний матеріал представлений понад 40 фрагментами стінок гончарного посуду різних розмірів (рис. 4, 1, 2). Уламки мають світло-сіре, сірувато-бежеве та світло-коричневе забарвлення з незначними коливаннями, зумовленими умовами випалу. Для більшості фрагментів притаманна пориста структура, домішки дрібного піску, шамоту та поодиноких кварцових вкраплень. На окремих фрагментах спостерігається неоднорідний редуційний випал із чіткими змінами кольору в товщі. Товщина стінок – 5–9 мм. Поверхні переважно згладжені, місцями лише частково вирівняні; сліди орнаментатії та шліфування відсутні. Фрагменти належать переважно стінкам посудин. Технологічні ознаки та морфологічні характеристики комплексу відповідають черняхівській культурі. На частині уламків фіксуються світліші випалені ділянки, що можуть свідчити про використання глини з підвищеним вмістом карбонатів.

Концентрація «Г» розташована південніше концентрації «В», на середині схилу, у межах ділянки розмірами приблизно 250×140 м, що формує давню терасу-виступ. Ґрунтовий покрив представлений ясно-сірими та сірими опідзоленими слабозмитими середньосуглинковими ґрунтами. Керамічний комплекс охоплює близько 15 фрагментів гончарного посуду, виготовлених на гончарному крузі. Матеріал представлений уламками світло-сірого, сірувато-бежевого та коричнювато-сірого кольору з домішками дрібного піску та поодиноких карбонатних вкраплень (рис. 4, 3). Структура маси пориста, місцями спостерігається шаруватість і нерівномірний випал. Товщина стінок – 4–6 мм, поверхні згладжені або частково вирівняні, зі слідами формування на крузі. За технологічними та морфологічними характеристиками комплекс належить до черняхівської культури. Крім того, зафіксовано два фрагменти амфорної тари, виготовленої з добре підготовленої глини із дрібнопіщаною домішкою. Матеріал обох уламків яскраво-оранжевий, рівномірно випалений, зі щільним, однорідним зломом; товщина стінок – 7–10 мм. Перший фрагмент має специфічні поздовжні жолобки (рис. 4, 4). Другий – менший і випалений аналогічним способом, однак без рельєфних елементів.

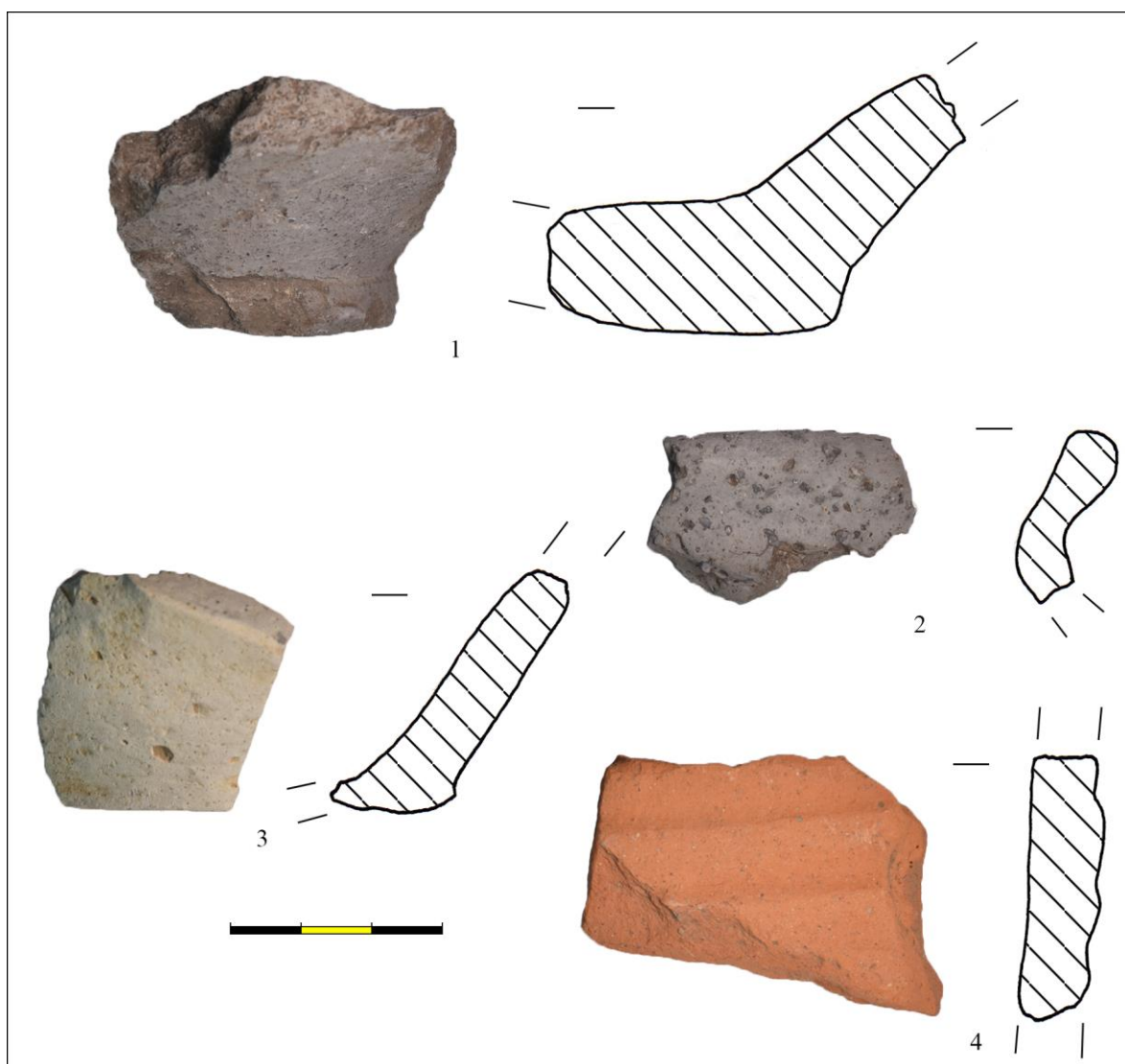

Рис. 4. Поселення Селище – ур. Обийник. Фрагменти керамічного посуду: 1, 2 – концентрація «В»; 3, 4 – концентрація «Г»

Fig. 4. Selyshche – Obyinyk settlement. Ceramic vessel fragments: 1, 2 – concentration «В»; 3, 4 – concentration «Г»

Концентрація «Г» розташована південніше концентрації «В», на добре окресленій акумулятивній платформі на зламі схилу. Орієнтовні розміри ділянки – 230×120 м. Ґрунтовий покрив представлений ясно-сірими та сірими опідзоленими слабозмитими середньосуглинковими ґрунтами. Керамічний комплекс охоплює близько 20 фрагментів, серед яких переважають гончарні вироби (рис. 5, 1, 2). Основна частина гончарних фрагментів представлена уламками світло-сірого, сірувато-бежевого та коричнево-сірого кольорів, виготовленими з добре підготовленої глини з домішками дрібного піску і поодинокими карбонатними вкрапленнями. Матеріал має пористу структуру, місцями простежується шаруватість та нерівномірний випал. Товщина стінок більшості гончарних фрагментів – 4–6 мм; поверхні рівномірно зглажені, зі слідами формування на гончарному крузі. Ліпна кераміка представлена обмеженою кількістю фрагментів, виготовлених із глини з домішками піску, кварцу та карбонатних вкраплень. Товщина стінок ліпних фрагментів – 6–12 мм, поверхні слабо зглажені, орнаментация відсутня. Крім того, виявлено фрагмент імпортової

тари, виконаний із тонкої, добре підготовленої глини з дрібнопіщаною домішкою. Матеріал рівномірного оранжево-червоного кольору, із щільним зламом та ознаками високотемпературного окисного випалу. Товщина стінки – 6–8 мм. На поверхні збереглися ледь помітні борозенки формування на крузі. Загалом, комплекс пункту відображає домінування гончарної кераміки, притаманної черняхівській культурі, у поєднанні з поодинокими фрагментами ліпного посуду раннього залізного віку й одиничним імпортом виробом.

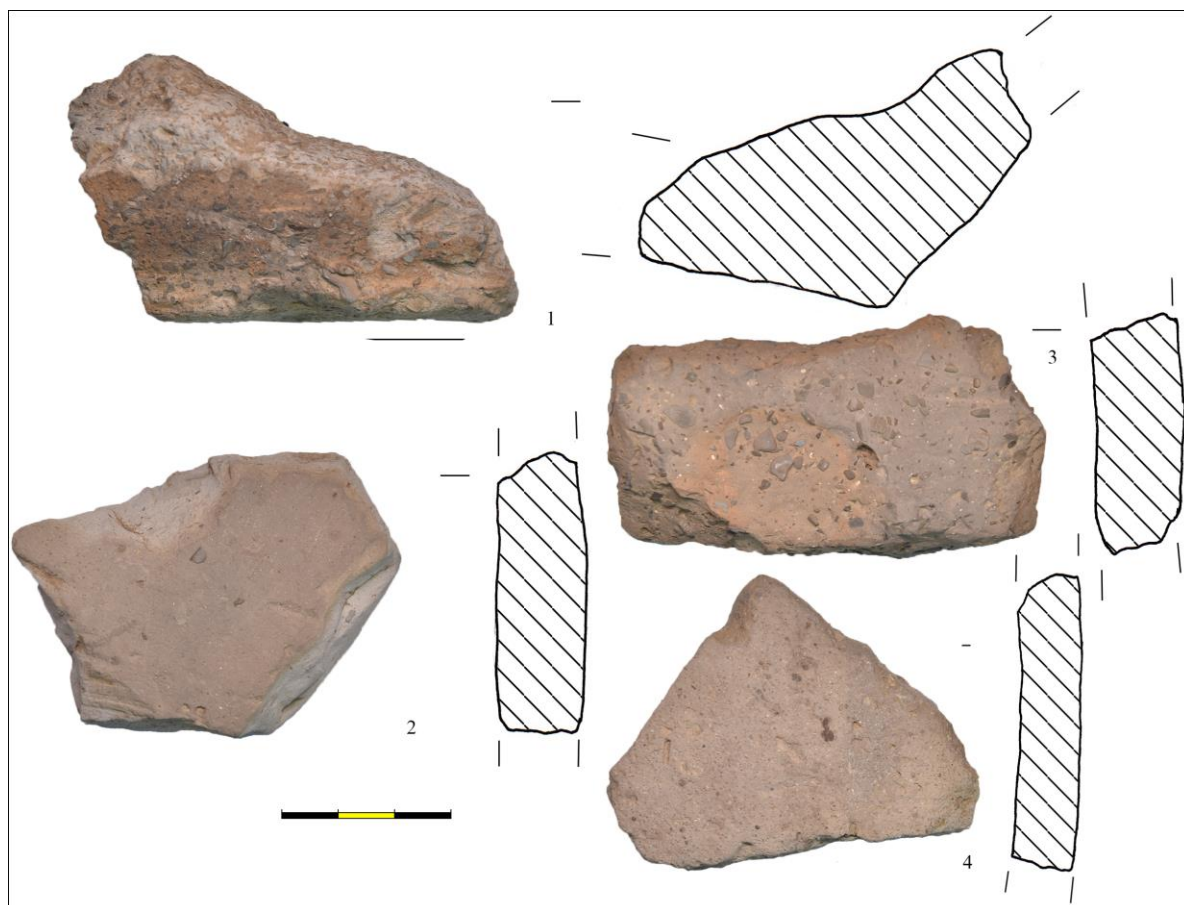

Рис. 5. Поселення Селище – ур. Обийник. Фрагменти керамічного посуду: 1, 2 – концентрація «Г»; 3, 4 – концентрація «Д»

Fig. 5. Selyshche–Obyinyk settlement. Ceramic vessel fragments: 1, 2 – concentration «Г»; 3, 4 – concentration «Д»

Концентрація «Д» розташована південніше концентрації «Г», на виході тераси в нижню частину схилу перед долиною, обабіч регіональної дороги Сокиряни–Чернівці. Ділянка має орієнтовні розміри 120×120 м і являє собою локальну акумулятивну платформу на межі схилу та дна долини. Ґрунтовий покрив представлений ясно-сірими та сірими опідзоленими слабозмитими середньосуглинковими ґрунтами. Керамічний комплекс охоплює приблизно 10 фрагментів гончарного посуду товстостінної традиції (рис. 5, 3, 4). Матеріал представлений уламками світло-сірого, сірувато-бежевого та коричнювато-сірого кольорів. Для переважної частини фрагментів притаманні значні домішки крупнозернистого піску, дрібного гравію та карбонатних краплень, що формують дуже пористу й нерівномірну структуру глиняної маси. У деяких фрагментів спостерігається виражена шаруватість, притаманна нерівномірно підготовленому тісту. Товщина стінок – 10–15 мм, місцями більше, що вказує на належність матеріалу до грубостінного господарського посуду. Випал нерівномірний, переважно

редукційний, із темнішими внутрішніми зонами та світлішими зовнішніми ділянками. Поверхні слабо вирівняні, без орнаментатії. Окремий фрагмент світло-сірого кольору, із краще підготовленою масою та рівною внутрішньою поверхнею, належить до виробів гончарної традиції, але технічно вирізняється в межах комплексу. Загалом, матеріал репрезентує гончарний посуд черняхівської культури.

Рис. 6. Вид із заходу. Загальний вигляд поселення Селище – ур.Бурдюги (Бурдюк); червоними трикутниками позначено зони поширення археологічного матеріалу
Fig. 6. View from the west. General view of the Selyshche – Burdyukh (Burdyuk) settlement; red triangles indicate areas of archaeological material distribution

Поселення *Селище – ур. Бурдюги (Бурдюк)* розташоване орієнтовно за 2,5 км на південь від центральної частини с. Селище та приблизно за 1 км на схід від регіональної автомобільної дороги Сокиряни–Чернівці. Пам'ятка займає схилі ділянки та прилеглі акумулятивні поверхні переважно правого берега р. Селищанка (Селістея), яка впадає у Дністер. Поселення має витягнуту лінійно-ареальну конфігурацію, орієнтовану вздовж долини річки; його розміри – близько 1300×120 м. Пам'ятку вперше зафіксувала Т. Пассек у 1950 р. Поверхня поселення інтенсивно використовується в сільськогосподарському обробітку. Рослинні рештки та стерня покривають більшу частину площі. Окремі ділянки зайняті багаторічними насадженнями (садами) (рис. 6). Під час розвідкових робіт встановлено кілька локальних концентрацій підйомного матеріалу.

Концентрація «А» розташована на правому березі річки, на видовженій акумулятивній формі схилу, поряд із штучними водоймами. Поверхня ділянки рівна та стійка; її орієнтовні розміри – 900×120 м. Ґрунтовий покрив представлений чорноземами, не- та слабосолонцюватими, на щільних глинах, місцями сильнозмитими легкоглинистими горизонтами. У комплексі концентрації зібрано до 30 фрагментів керамічного посуду (рис. 7, 1–3). Ліпний посуд представлений уламками, виготовленими із глини з домішками

різномірний пісок, дрібний гравій та поодинокі карбонатні вкраплення; структура маси пориста, місцями шарувата, забарвлення варіює від світло-сірого до сірувато-коричневого. Товщина стінок ліпних фрагментів – 10–15 мм.

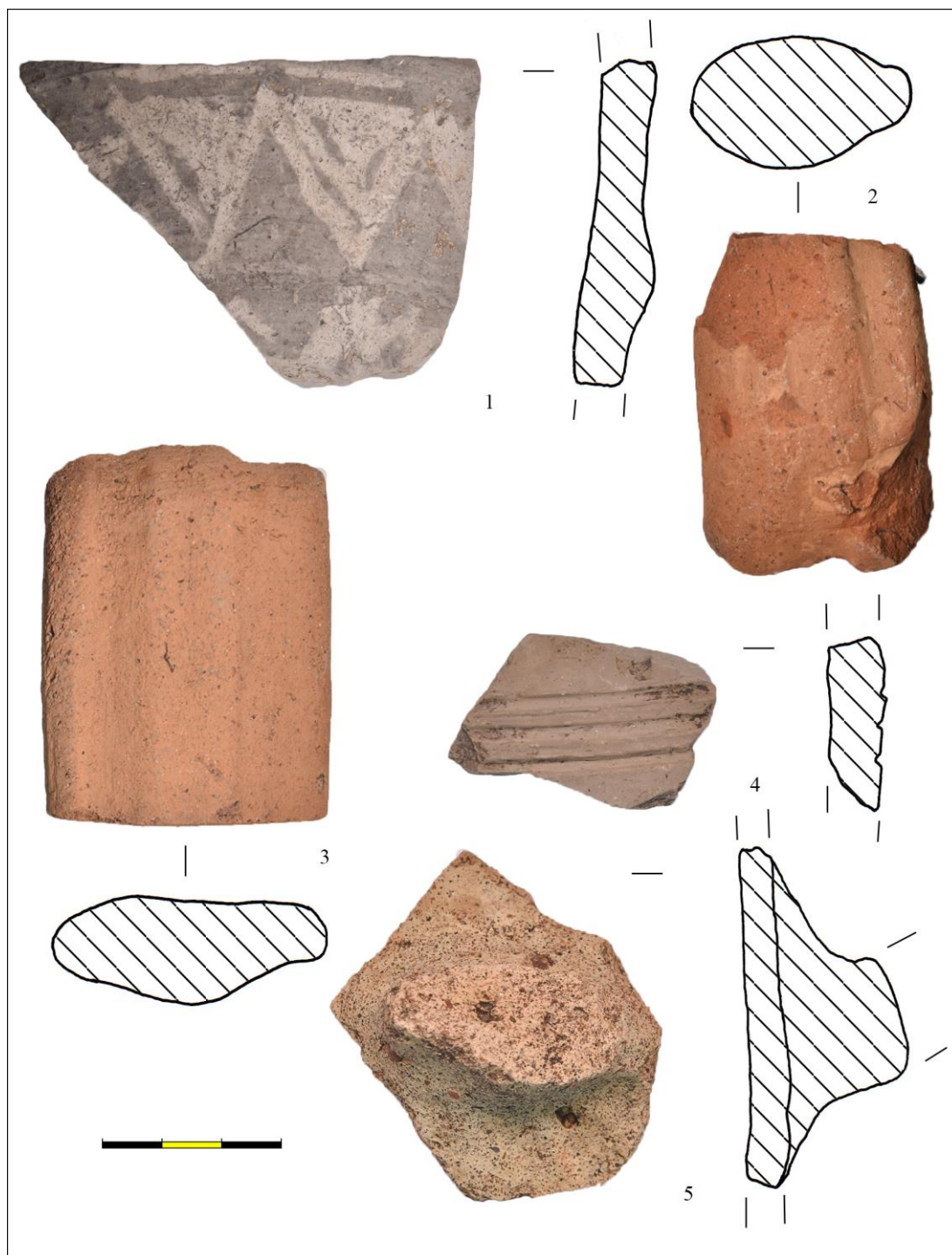

Рис. 7. Поселення Селище – ур. Бурдюги (Бурдюк). Фрагменти керамічного посуду: 1–3 – концентрація «А»; 4, 5 – концентрація «Б»

Fig. 7. Selyshche – Burdyukh (Burdyuk) settlement. Ceramic vessel fragments: 1–3 – concentration «A»; 4, 5 – concentration «B»

Гончарний посуд репрезентований фрагментами тонкостінних і середньостінних виробів із добре підготовленої маси, рівномірно випалених, сірого та темно-сірого кольорів, зі слідами формування на гончарному крузі. Серед них виділяються фрагмент вінця світло-сірого кольору, товщиною 6–8 мм, кілька стінок – 4–6 мм, зі згладженими поверхнями, а також більший уламок із щільної, добре відмуленої маси, притаманний черняхівській гончарній традиції. Декілька фрагментів містять орнамент у вигляді перехресних штрихових мотивів, горизонтальних заглиблених ліній і паралельних інструментальних відтисків. Імпортна складова представлена щонайменше сімома фрагментами амфорної тари. Матеріал виготовлено з добре відмуленої глини окисного випалу, помаранчево-червоного або червоно-коричневого кольору, щільної однорідної структури, із дрібнопіщаними та слюдистими домішками. Товщина стінок більшості амфорних уламків – 6–10 мм, масивного фрагмента – 10–12 мм. На окремих фрагментах збереглися слабкі поздовжні борозенки. До амфорної групи належать також три фрагменти ручок, виготовлених із добре відмуленої глини окисного випалу (рис. 7, 2, 3). Матеріал щільний, рівномірно спечений, помаранчево-червоного кольору з рівномірно розподіленими дрібнопіщаними вкрапленнями. Ручки мають овально-сплющений поперечний профіль, їхня товщина – 12–18 мм. Загалом матеріали Концентрації «А» відображають поєднання ліпних традицій раннього залізного віку, можливо ранньоримського періоду, черняхівської гончарної технології та імпоротної античної тари.

Концентрація «Б» розташована на акумулятивній терасі вздовж схилу, південно-західніше Концентрації «А», на правому березі річки. Ділянка має витягнуту форму й орієнтовні розміри 600×100 м. Ґрунтовий покрив представлений чорноземами, не- і слабосолонцюватими, на щільних глинах, місцями сильнозмитими легкоглинистими горизонтами. Комплекс пункту охоплює переважно гончарні фрагменти, доповнені окремими ліпними виробами. Основну частину колекції (15 екз.) становлять фрагменти черняхівської гончарної кераміки, виготовленої з добре відмуленої глини із дрібнопіщаною домішкою, рівномірно випаленої в редукційних умовах (рис. 7, 4, 5). Уламок здебільша світло- або темно-сірий, поверхні добре згладжені; товщина стінок – 4–7 мм. На низці фрагментів зафіксовано притаманний черняхівській традиції декор у вигляді паралельних врізних або гребінцевих ліній, нанесених у зоні плечей. У комплексі присутні також ліпні фрагменти раннього залізного віку, виготовлені із глини з домішками крупнозернистого піску, жорстви та шамоту. Вони відзначаються нерівномірним випалом, товстішими стінками і грубою пористою структурою. Серед матеріалів виділено кілька фрагментів трипільської кераміки, виготовленої вручну з добре підготовленої глини з домішками дрібного піску й органічних часток. Уламок помаранчево-червоного кольору, випал переважно окиснювальний; товщина стінок – 7–12 мм. Представлено стінки великих ємностей і дрібніших посудин, а один фрагмент із пластичним виступом може походити від специфічних трипільських форм. Матеріал відповідає кераміці трипільської культури. У вибірці зафіксовано також поодинокі уламки античної амфорної тари, виготовленої з добре відмуленої глини із дрібнопіщаною домішкою. Один із фрагментів належить до стінки амфори, має товщину 9–12 мм, щільний, рівномірно спечений уламок і слабкі поздовжні борозенки. Виявлено також масивний фрагмент ручки амфори світло-бежевого кольору, із товщиною основи до 20 мм (рис. 7, 5). Загалом, для комплексу Концентрації «Б» притаманне переважання черняхівської гончарної кераміки, наявність ліпних виробів раннього залізного віку, домішки трипільського господарського посуду та поодинокі імпортні амфорні фрагменти.

Концентрація «В» розташована на південь від концентрації «Б», на лівому боці безіменного водотоку, у межах пологої акумулятивної тераси над місцем його впадіння в р. Селищанку. Ділянка має компакту, слабо витягнуту форму з орієнтовними розмірами 120×50 м. Поверхня вкрита рослинними залишками та стернею. Ґрунтовий покрив представлений чорноземами, не- і слабосолонцюватими, на щільних глинах, середньозмитими легкоглинистими горизонтами.

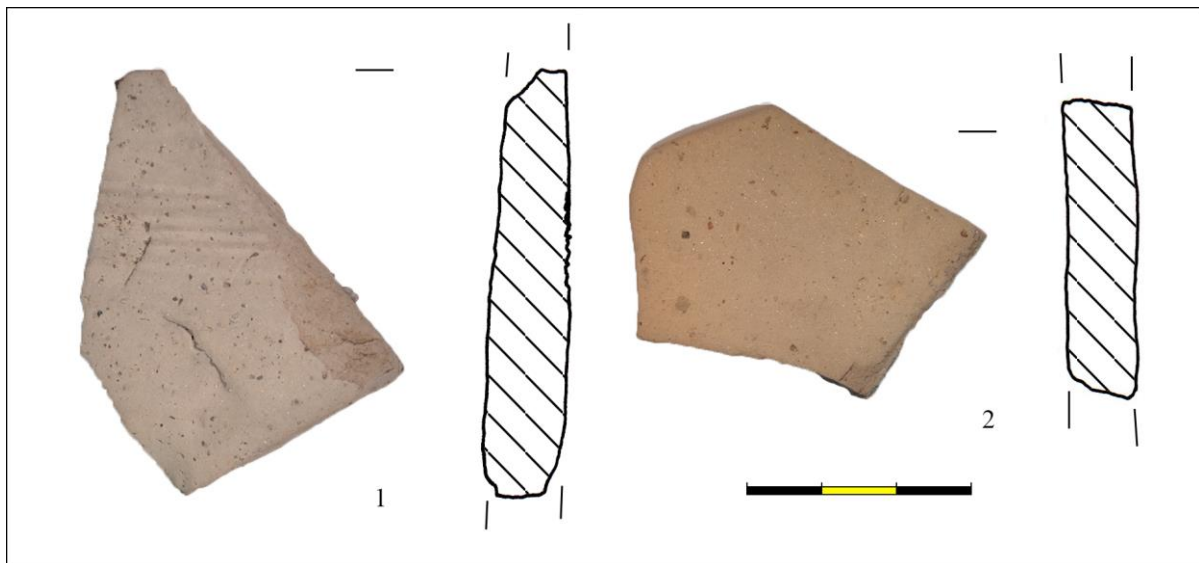

Рис. 8. Фрагменти керамічного посуду. 1 – поселення Селище – ур. Бурдюги (Бурдюк), концентрація «В»; 2 – поселення Селище 1–2023

Fig. 8. Fragments of ceramic tableware. 1 – Selyshche–Burdyuhy (Burdyuk) settlement, concentration «B»; 2 – Selyshche 1–2023 settlement

Керамічний комплекс представлений невеликою (до 10 екз.), але показовою серією фрагментів винятково гончарного (кружального) виробництва, що належать до черняхівської культурної традиції (рис. 8, 1). Матеріал виготовлений із добре відмудленої, дрібнодомішкової глини, випаленої в редукційних умовах. Забарвлення варіює від світло- до темно-сірого, інколи з коричнюватими відтінками. Поверхні рівні, ретельно вирівняні, місцями з легким лиском. Товщина стінок – 4–7 мм.

Поселення Селище 1–2023 розташоване орієнтовно за 3 км на південний схід від центральної частини с. Селище, праворуч від сільської дороги, що сполучається з регіональною трасою Сокиряни–Чернівці. Пам'ятка займає правий берег безіменного водотоку, який впадає в р. Селищанку. Поселення розташоване на окремому акумулятивному виступі мисоподібної форми, обмеженому двома ерозійними врізами, що створюють природну ізолюваність ділянки. Поселення має витягнуту конфігурацію; його орієнтовні розміри – 210×100 м. Поселення вперше виявлене під час розвідкових робіт 2023 р. Ґрунтовий покрив представлений ясно-сірими та сірими опідзоленими, слабозмитими, середньосуглинковими ґрунтами. Поверхня ділянки перебуває в активному рільничому обробітку; подекуди простежуються локальні вияви ерозії (рис. 9).

Керамічний матеріал представлений невеликою, але різнотипною вибіркою, що охоплює фрагменти черняхівської кружальної кераміки, уламки грубого ліпного посуду, окремі елементи імпоротної амфорної тари і, ймовірно, фрагменти трипільської традиції (рис. 8, 2). Серед гончарних виробів наявні три фрагменти, які належать до черняхівської культури: виготовлені з добре відмудленої сіруватої глини, мають редукційний випал, рівномірно зглажені поверхні та товщину стінок 4–6 мм; представлено стінки дрібних горщиків, фрагмент, ймовірно, походить із плечової ділянки посудини. Ліпна кераміка репрезентована уламками з великою кількістю домішок (жорства, крупний пісок, карбонатні вкраплення), нерівномірним випалом і товщиною стінок 9–12 мм; її технологічні характеристики відповідають традиціям раннього залізного віку або ранньоримського періоду. До імпоротної групи належить фрагмент амфорної тари, виготовлений із добре відмудленої глини окисного випалу помаранчево-бежевого кольору, зі щільним, рівномірно спеченим черепком і

дрібнопіщаними домішками. Окремі фрагменти з рівномірним помаранчевим випалом, дрібними домішками та товщиною стінок 7–11 мм, без ознак формування на гончарному крузі, за сукупністю технологічних ознак може належати до кераміки трипільської традиції. Загалом, комплекс змішаний і поєднує матеріали різних культурно-хронологічних горизонтів.

Рис. 9. Вид із півночі. Загальний вигляд поселення Селище 1–2023; червоним трикутником позначено зона поширення археологічного матеріалу

Fig. 9. View from the north. General view of the Selyshche 1–2023 settlement; the red triangle marks the area of archaeological material distribution

Обговорення. Отримані матеріали дають змогу уточнити роль околиць с. Селище в системі заселення Середнього Подністров'я римського часу. Локалізація кількох поселень із матеріалами першої половини I тис. н.е. у поєднанні з імпортною амфорною тарою та розвиненим комплексом черняхівської кераміки засвідчує, що ця ділянка між Комаровом і Бузовицею була повноцінною частиною поселенської мережі, а не «проміжною зоною».

Серед імпортної тари найпоказовіший фрагмент, тотожний амфорам типу Форлімпополі: світлоглиняна маса, рівномірний окисний випал і поздовжнє рифлення збігаються із виробами з Півночі Італії (кінець I – початок IV ст.). На матеріалах Комарова такі амфори притаманні горизонту С2 середини III ст., що дає змогу синхронізувати частину селищенських матеріалів (Діденко, 2017а; Діденко, 2017b). Інший фрагмент, імовірно вузькогорлої амфори типів Шелов D/F, датовано широким інтервалом 200–370-х років н.е. (Діденко, 2018, с. 31–81). Невизначені уламки світлої, добре відмудленої глини також узгоджуються з пізньоримсько-ранньовізантійською тарою. Отже, імпортна складова охоплює як ранні італійські амфори, так і пізніші дунайсько-чорноморські форми, що відображає стале перебування місцевого населення у трансрегіональних торговельних зв'язках.

На підставі просторового розташування матеріалів можна припускати, що рельєф використовувався послідовно й функційно. Периферійні майданчики у верхніх частинах

водотоків, імовірно, слугували господарськими зонами. Пологі тераси з черняхівською керамікою й амфорною тарою, очевидно, відображають межові ділянки, де культурний шар міг бути частково перемішаний. Акумулятивні смуги вздовж водотоків, вірогідно, пов'язані з господарською діяльністю та накопиченням відходів. Найбільш вирівняні тераси на зламі схилів і стійкі майданчики над водотоками можна розглядати як потенційні житлові зони. Ділянки зі змішаним матеріалом, найімовірніше, виконували торговельно-господарські функції. Мисові виступи та тераси над активними водотоками могли поєднувати житлові й господарські об'єкти та загалом вписуються в імовірну модель ланцюгових поселень (Шишкін, 1999, с. 129–132).

Отже, проведене дослідження дає змогу розглядати околиці с. Селище як локальну групу пам'яток першої половини I тис. н.е., що органічно доповнює поселенську мережу між Комаровом і Бузовицею та не є «проміжною» зоною. Під час розвідок локалізовано три поселення римського часу, для двох із них уточнено межі та внутрішню структуру, а третє – виявлено вперше. Керамічні комплекси поєднують черняхівську кружальну традицію, ліпні вироби раннього залізного віку, трипільські фрагменти й імпорту амфору тару, зокрема форми типу Форлімпополі та Шелов D/E, що датують основні горизонти III–IV ст. н.е. й засвідчують участь місцевого населення у трансрегіональних контактах. Просторово-топографічний аналіз дає можливість припустити, що заселення могло бути ланцюговим уздовж водотоків із певним функційним зонуванням. Отримані результати уточнюють загальну структуру заселення Середнього Подністров'я римського часу й окреслюють можливі напрями подальших досліджень.

Подяки. Польові та камеральні роботи, результати яких покладено в основу цього дослідження, були частково підтримані дослідницькою стипендією Німецького археологічного інституту (DAI) «Documenting, Recording and Saving Ukrainian Archaeological Heritage» (01.06.2023–31.12.2023), наданою за рішенням стипендіального комітету та затвердженою Головним офісом DAI у Берліні.

Автор висловлює щирі вдячності співробітникам Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України (директор Олег Осаульчук) та учасникам проекту з вивчення унікальної археологічної пам'ятки «Комарів – виробнича факторія варварської Європи пізньоримського часу» (керівник Олег Петраускас) за організаційну підтримку та участь у польових дослідженнях 2023 року. Окрема подяка учасникам експедиції за проведення суцільного обстеження, збір підйомного матеріалу та допомогу в камеральному опрацюванні результатів (Дмитро Дем'янчук, Януш Ковальський-Білокрилий, Борис Ліщук, Іван Назар, Богдан Сало, Сергій Шабловський). Висловлюється вдячність колегам за консультації щодо інтерпретації амфорного матеріалу (Сергій Діденко).

Автор також дякує 31 прикордонному загону імені генерал-хорунжого Олександра Пилькевича за співпрацю в організації виїзду експедиції у прикордонний район.

ЛІТЕРАТУРА

Діденко, С. (2017). Новые данные о находках римских амфор в черняховской культуре. *Дриновський збірник*, 10, 25–33.

Діденко, С. (2017). Італійські амфори як ще один аспект «комарівського феномену». В А. Скиба, С. Горбаненко (ред.), *Європейська археологія I тисячоліття н.е.: Збірник наукових праць на честь Ліани Василівни Вакуленко* (87–96). Київ: ІА НАН України.

Діденко, С. (2018). Античний керамічний імпорт у черняхівській культурі на території України: дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук: 07.00.04 – археологія; НАН України, Ін-т археології. Київ, 438 с.

Махно, Е. (1960). Памятники черняховской культуры на территории УССР. *Материалы и исследования по археологии СССР*, 82, 9–83.

Мелюкова, А. (1953). Памятники скифского времени на Среднем Днестре. *Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях института истории материальной культуры*, 51, 40–56.

Мелюкова, А. (1958). Памятники скифского времени на Среднем Днестре. *Материалы и исследования по археологии СССР*, 64, 5–102.

Никитина, Г. (1964). Поселения черняховской культуры на Среднем Днестре. *Советская археология*, 2, 140–150.

Пассек, Т. (1950). *Отчёт о работе трипольской (Днестровская) археологической экспедиции в 1950 г.* Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України.

Петраускас, О., Осаульчук, О. (2023). Десять років досліджень в Комарові: підсумки та перспективи. В К. Підгурець, В. Корнієнко, І. Зотов (ред.), *Готський шлях: спільна історична реконструкція та віртуальна подорож в минуле* (с. 28–56). Володимир.

Черниш, О. (1950). *Звіт про роботу Дністрянської експедиції Львівського відділу Інституту Археології АН УРСР в 1950 р.* Науковий архів Інституту археології НАН України. 1950.

Черниш, О. (ред.). (1981). *Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині Кам'яного віку*. Київ: Наукова думка.

Шишкін, Р. (1999). Господарсько-екологічна модель черняхівської культури (за матеріалами Середнього Подніпров'я). *Археологія*, 4, 129–139.

REFERENCES

Didenko, S. (2017). Novye dannye o nakhodkakh rimskikh amfor v cherniakhovskoi kulture. *Drinovskiy zbirnyk*, 10, 25–33. (in Russian).

Didenko, S. (2017). Italiiski amfory yak shche odyin aspekt “komarivskoho fenomenu”. In A. Skyba & S. Horbanenko (Eds.), *Yevropeiska arkheolohiia I tysiacholittia n. e.: Zbirnyk naukovykh prats na chest Liany Vasylyvny Vakulenko* (pp. 87–96). Kyiv: IA NAN Ukrainy. (in Ukrainian).

Didenko, S. (2018). Antychnyi keramichnyi import u cherniakhivskii kulturi na terytorii Ukrainy: *Dissertation*. NAS of Ukraine, Institute of Archaeology. Kyiv, 438 p. (in Ukrainian).

Makhno, E. (1960). Pamiatniki cherniakhovskoi kultury na territorii USSR. *Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR*, 82, 9–83. (in Russian).

Meliukova, A. (1953). Pamiatniki skifskogo vremeni na Srednem Dnestre. *Kratkie soobshcheniia o dokladakh i polevykh issledovaniakh Instituta istorii materialnoi kultury*, 51, 40–56. (in Russian).

Meliukova, A. (1958). Pamiatniki skifskogo vremeni na Srednem Dnestre. *Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR*, 64, 5–102. (in Russian).

Nikitina, G. (1964). Poseleniia cherniakhovskoi kultury na Srednem Dnestre. *Sovetskaia arkheologiia*, 2, 140–150. (in Russian).

Passek, T. (1950). *Отчет о работе трипольской (Днестровская) археологической экспедиции в 1950 г.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy. (in Russian).

Petrauskas, O. Osaulchuk, O. (2023). Desiat rokiv doslidzhen v Komarovi: pidsumky ta perspektyvy. In K. Pidhurets, V. Korniienko, I. Zotov (Eds.), *Hotskyi shliakh: spilna istorychna rekonstruktsiia ta virtualna podorozh v mynule* (pp. 28–56). Volodymyr. (in Ukrainian).

Chernysh, O. (Ed.). (1981). *Arkheolohichni pamiatky Prykarpattia i Volyni Kamianoho viku*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian).

Chernysh, O. (1950). *Zvit pro robotu Dnistrianskoi ekspedytsii Lvivskoho viddilu Instytutu arkheolohii AN URSR v 1950 r.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy. (in Ukrainian).

Chernysh, O. (Ed.). (1981). *Arkheolohichni pamiatky Prykarpattia i Volyni Kamianoho viku*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian).

Shyshkin, R. (1999). Hospodarsko-ekolohichna model cherniakhivskoi kultury (za materialamy Serednoho Podniprov'ia). *Arkheolohiia*, 4, 129–139. (in Ukrainian).

Стаття: надійшла до редакції 10.08.2025
прийнята до друку 16.10.2025

SETTLEMENTS FROM THE FIRST HALF OF THE 1ST MILLENNIUM AD
NEAR THE VILLAGE OF SELYSHCHE, CHERNIVTSI REGION

Dmytro MOSTOVYI

¹ *Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,*

² *Research Center «Rescue Archaeological Service», Institute of Archaeology NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: mostovyi.dmytro@gmail.com*

The article presents the results of new exploratory research conducted in the vicinity of the village of Selyshche in the Dnistrovskiy district of the Chernivtsi region – an area located between two well-studied centers of the Chernyakhiv culture near Komariv and Buzovytsia. Based on archival data, topographic observations, and fieldwork carried out in 2023, three settlements dating to the first half of the 1st millennium AD were localized: Selyshche–Obynyk, Selyshche–Burduhy (Burdyuk), and the newly identified Selyshche–1–2023. For the first two sites, boundaries and internal structure were clarified, individual concentrations of surface finds were identified, and differences in the density of archaeological material across separate zones were recorded. The collected assemblages include wheel-thrown Chernyakhiv pottery, handmade ceramics of the Early Iron Age, isolated Trypillian fragments, and imported amphorae.

Particular attention is given to amphora fragments, which serve as key indicators for chronological refinement and the reconstruction of interregional connections. Amphorae of the Forlimpopoli type, produced in Northern Italy in the late 1st–3rd centuries AD, have direct analogies in the Komariv assemblage and allow several finds to be dated to the mid-3rd century. Fragments of narrow-necked vessels of the Shelov D/F group span the period from the early 3rd to the second half of the 4th century AD and indicate stable contacts with the Danube–Black Sea region in the late Roman period. Other amphora fragments, although not typologically defined, correspond to the Roman–Early Byzantine ceramic tradition and reflect broader involvement of local communities in long-distance exchange.

Spatial and topographic analysis using GIS suggests that settlement in the area may have developed along small watercourses in a linear, chain-like pattern. Within such settlements, distinct functional zones – residential, economic, and possibly craft-related – were likely present. The combined results allow us to regard the Selyshche area as an important component of the settlement system of the Middle Dnister region during the Roman period, playing a notable role in regional cultural and economic networks.

Key words: Chernyakhiv culture, settlement, Roman period, Middle Dnister region, archaeological research, ceramics, amphora.